

Zuzanna GAŁYGA

KANCELARIA SENATU, BIURO EDUKACJI, PROMOCJI I WYDAWNICTW
DZIAŁ EDUKACJI I PROMOCJI

DZIAŁALNOŚĆ PARLAMENTARNA STANISŁAWA KALINOWSKIEGO STANISŁAW KALINOWSKI'S PARLIAMENTARY ACTIVITIES

Benedykt Stanisław Kalinowski był fizykiem, profesorem Politechniki Warszawskiej i Wolnej Wszechnicy Polskiej, założycielem Obserwatorium Geofizycznego w Świdrze i Instytutu Fizycznego Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie. Urodził się 3 kwietnia 1873 r. w Łebedynie (wówczas tereny Imperium Rosyjskiego, obecnie Ukraina). Od wczesnych lat angażował się w życie społeczno-polityczne na rzecz oświaty i nauki. Jako młodzieniec osiągał najwyższe wyniki w szkole, po przedwczesnej śmierci rodziców udzielał korepetycji, aby móc się utrzymać. Zanim zaangażował się w tworzenie prawa w odradzającym się po wojnie państwie, był działaczem związków nauczycielskich (prezesem Związku Zawodowego Nauczycieli Polskich Szkół Średnich, prezesem Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego) oraz radnym m.st. Warszawy. W czasie wojny polsko-bolszewickiej członek Rady Obrony Stolicy (kierownik Wydziału Technicznego)¹.

Stanisław Kalinowski został zgłoszony jako kandydat na senatora z listy PSL „Wyzwolenie” w okręgu nowogrodzkim (Nowogrodek, Lida, Wołożyn, Szczuczyn, Słonim, Baranowicze, Stołpce, Nieśwież). Według ordynacji wyborczej uchwalonej 28 lipca 1922 r.² wybory odbyły się w tzw. głosowaniu pięcioprzymiotnikowym – powszechnym, tajnym, bezpośrednim, równym i stosunkowym. Łącznie wybranych zostało 111 senatorów (93 z list okręgowych, a 18 z list państwowych). Wybory odbyły się 12 listopada 1922 r., tydzień po wyborach do Sejmu. Głosować mogli obywatele, którzy ukończyli 30 lat i zamieszkiwali okręg wyborczy od przynajmniej roku. Do głosowania przystąpiło 8955643 wyborców, czyli w porównaniu z wyborami sejmowymi około 32% mniej (głównie ze względu na przepis w ordynacji wyborczej dotyczący wieku)³.

¹ Polski Słownik Biograficzny, 1964, tom XI, Kraków, 467-471.

² Ustawa z dnia 28 lipca 1922, Ordynacja wyborcza do Senatu.

³ Rzepecki T., Rzepecki W., 1923, Sejm i Senat 1922-1927: Podręcznik dla wyborców, zawierający wyniki wyborów w powiatach, okręgach, województwach, podobizny senatorów i posłów sejmowych oraz mapy poglądowe. Poznań, 447-549.

Inauguracyjne posiedzenia Senatu każdej z pierwszych trzech kadencji poprzedzało uroczyste nabożeństwo. W pierwszej kadencji nabożeństwo zostało zorganizowane 28 listopada 1922 r. o godz. 10:00 w Katedrze św. Jana w Warszawie. Po nabożeństwie uczestnicy skierowali się do Parlamentu, aby móc złożyć ślubowanie. Pierwsze posiedzenie Senatu Rzeczypospolitej otworzył ówczesny naczelnik państwa Józef Piłsudski. Stanisław Kalinowski złożył ślubowanie na drugim posiedzeniu 1 grudnia 1922 r. i odbyło się to następująco⁴:

Sekretarz Bielawski: „*Ślubuję uroczyście jako senator Rzeczypospolitej Polskiej według najlepszego mego rozumienia i zgodnie z sumieniem rzetelnie pracować wyłącznie dla dobra Państwa Polskiego, jako całości*”.

Przewodniczący Limanowski: „*Proszę p. Sekretarza o wywołanie nazwisk*”.

Sekretarz Woźnicki: „*Kalinowski Stanisław*”.

Stanisław Kalinowski: „*Ślubuję*”.

Po przystąpieniu do Komisji Oświaty i Kultury Stanisław Kalinowski został wybrany na przewodniczącego tejże komisji. Podczas pierwszej kadencji, która trwała od 1922 do 1927 r., najchętniej podejmował tematy dotyczące nauczania i oświaty.

Władza ustawodawcza działała na podstawie ówczesnej marcowej konstytucji. Gwarantowała ona bezpłatne nauczanie dla każdego, co niestety w niewielkim tylko stopniu wpłynęło na zmniejszenie powszechnego analfabetyzmu. Odradzająca się po zaborach i wojnie Polska nie była w stanie zapewnić odpowiednich warunków do nauki w szkołach państwowych. Braki kadrowe, wyposażenie szkół i metodologia nauczania wpływała znacząco na ich poziom. Ponadto sama młodzież zwykle nie miała możliwości podjąć się ponadpodstawowej edukacji ze względu na dodatkowe opłaty z tym związane. Stanisław Kalinowski postawił sobie za cel podwyższenie budżetu oświaty, zwiększenie poziomu nauczania w szkołach i liczby szkół akademickich (wyższych) oraz popularyzację nauki i uświadamianie społeczeństwa, że jest ona znaczącym elementem dla rozwoju kraju

Podczas 14. posiedzenia Senatu Rzeczypospolitej jako sprawozdawca Komisji Oświatowej zaproponował wprowadzenie zapisu w ustawie o szkołach akademickich, o włączeniu szkół artystycznych, co nadałoby im rangę wyższych⁴. Ówczesna ustawa (np. w przypadku egzaminów) odnosiła się jedynie ściśle do mierzalnej nauki, co nie było możliwe w odniesieniu do sztuki. Ze względu na nieścisłości, względem nauk artystycznych zaproponowano odrzucenie ustawy. Jednocześnie opracowano nowelę, która została przyjęta na 61. posiedzeniu Senatu⁵.

Stanisław Kalinowski, który od jedenastego roku życia udzielał korepetycji, bardzo osobiście podszedł do ustawy o państwowych stypendiach oraz innych formach pomocy dla młodzieży akademickiej. Na 27. posiedzeniu, po odczytaniu projektu ustawy przez referenta, Stanisław Kalinowski w swojej wypowiedzi stwierdził, że przymiotniki „*pilny*”

⁴ Senat RP I kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 2. posiedzenia Senatu, 1.12.1922, łam 4.

⁵ Senat RP I kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 61. posiedzenia Senatu, 16.07.1924, łam 4-6.

i „odznaczający się nieskazitelnym charakterem obywatelskim” nie są mierzalnymi wskaźnikami umiejętności młodych uczniów⁶. Powołując się na art. 119 Konstytucji z dnia 17 marca 1921 r. podkreślił, że nauka w szkołach samorządowych i państwowych jest bezpłatna, co klóci się z artykułem na temat pobierania specjalnych opłat od studentów państwowych szkół akademickich. Ustawa z poprawkami wniesionymi przez senatora Kalinowskiego została przyjęta na 28. posiedzeniu Senatu Rzeczypospolitej⁷.

Podczas 34. posiedzenia Senatu, procedując ustawę o dodatkowym prowizorium budżetowym, Stanisław Kalinowski podkreślił w swojej wypowiedzi brak zaufania obywateli do rządu, wysokie ceny produktów, a także znikomy budżet na nauczanie⁸. W trakcie dyskusji okazało się, że procedowany budżet już częściowo został rozdysponowany i wiadomym było, że nadal będzie brakowało środków. Senator Kalinowski, kończąc wypowiedź, podkreślił, iż „(...) *PSL Wyzwolenie będzie głosowało przeciwko*”. Ustawa jednak została przyjęta bez poprawek na następnym posiedzeniu⁹.

Stanisław Kalinowski zwracał szczególną uwagę na kwestie dotyczące badań naukowych. Gdy polska matematyczka i fizyczka Wanda Drège została zatrzymana za przeprowadzanie pomiarów podczas wycieczki naukowej w Radomiu, senator złożył wniosek o rozprawę potraktowania W. Drège przez Starostwo Radomskie. Stanisław Kalinowski dwukrotnie przypominał o swojej interpelacji na 38. i 43. posiedzeniu Senatu, jednak temat ostatecznie został poruszony dopiero na 45. posiedzeniu¹⁰. Senator, podkreślając nieodpowiednie potraktowanie naukowca pomimo posiadania legitymacji wydanej przez Ministerstwo Oświaty, zażądał wyjaśnień od Ministra Spraw Wewnętrznych. Minister Władysław Sołtan wytłumaczył postępowanie lokalnych władz poczuciem zagrożenia wynikającego z wejścia badaczki na strzeżony teren znajdujący się obok Państwowej Wytwórni Broni. Zatrzymanie i przewiezienie W. Drège do Oddziału Informacyjnego przy Starostwie Radomskim miało mieć jedynie charakter prewencyjny, ponieważ w ostatnim czasie sama wytwórnia broni została podpalona. Wyjaśnienia Ministra Spraw Wewnętrznych zostały uznane za wiarygodne, przez co większość senatorów odrzuciła wniosek senatora Kalinowskiego.

Na kolejnym 46. posiedzeniu Senatu Rzeczypospolitej Stanisław Kalinowski, jako przewodniczący Komisji Oświaty i Kultury, przedstawił ustawę o przyznaniu Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie praw szkół akademickich¹¹. Szkoła istniejąca od 1906 r. została założona pod nazwą Kursów Handlowych im. Augusta Zieleńskiego i wówczas posiadała statut wzorujący się na organizacji szkół akademickich. Dodatkowo, pozytywne opinie uniwersytetów z Wilna, Lwowa, Poznania i Warszawy skłoniły Komisję Oświaty i Kultury do zaproponowania w sprawozdaniu prac komisji przyjęcia ustawy bez poprawek, co miało miejsce na tym samym posiedzeniu Senatu.

⁶ Senat RP I kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 27. posiedzenia Senatu, 8.08.1923, łam 10-14.

⁷ Senat RP I kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 28. posiedzenia Senatu, 11.08.1923, łam 55-58.

⁸ Senat RP I kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 34. posiedzenia Senatu, 24.10.1923, łam 22-32.

⁹ Senat RP I kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 35. posiedzenia Senatu, 25.10.1923, łam 22.

¹⁰ Senat RP I kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 45. posiedzenia Senatu, 30.01.1924, łam 23-26.

¹¹ Senat RP I kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 46. posiedzenia Senatu, 13.02.1924, łam 10-12.

Za sprawą interpelacji Stanisława Kalinowskiego, w 1924 r. Polska weszła do Międzynarodowej Unii Geodezji i Geofizyki. Senator podczas 53. posiedzenia nalegał, aby Kierownik Ministerstwa Robót Publicznych zapewnił o woli przystąpienia do Unii przed planowanym zjazdem w Helsinkach, gdzie miał zostać omówiony podział zgłoszonej przez Polskę inicjatywy dotyczącej pomiaru południka¹². Pierwotnie opierano się przed przystąpieniem do Unii ze względu na koszty członkostwa, toteż Stanisław Kalinowski, dzięki swoim kontaktom z przedstawicielami Unii Geodezyjnej i Geofizycznej, uzyskał znaczną obniżkę oraz porozumiał z Ministerstwem Skarbu Państwa w sprawie oszczędności budżetowych pozwalających na uiszczenie opłaty.

Preliminarz budżetowy Ministerstwa Oświaty podjęty na 66. posiedzeniu był dla Stanisława Kalinowskiego szokujący¹³. Środki przeznaczone na oświatę nie przekraczały 15%. Dyskusja na temat edukacji toczyła się przez prawie dwa dni, przy czym poruszono tematy związane z analfabetyzmem obywateli (prawie 50%), niskim poziomem nauczania, niewielką liczbą osiągnięć Polaków na polu naukowym, a także wpływem nauki na postępy technologiczne w przemyśle, obronności kraju czy też budownictwie. Te przewidywania jednak nie zniechęciły Stanisława Kalinowskiego do dalszej walki o rozwój oświaty w Polsce. Podczas 121. posiedzenia senator złożył wniosek w sprawie zaniedbywania twórczości naukowej i tym samym wezwał Rząd do zwiększenia budżetu na oświatę¹⁴. W swoim przemówieniu powołał się na odkrycia naukowe. Wspomnił o istnieniu modyfikowanego gatunku żyta odpornego na rdzę, jak również modyfikowanego łubinu, który nie miał w sobie substancji trujących, dzięki czemu można go było przeznaczyć na paszę dla zwierząt. Podjął również temat udoskonalenia ras hodowlanych, co miało wpłynąć na zwiększenie eksportu mięsa.

Stanisław Kalinowski jako przewodniczący Komisji Oświaty i Kultury, w związku z brakiem jednolitych kwalifikacji nauczycielskich w przepisach przejściowych z 1919 r., przedstawił na 80. posiedzeniu nowelę do ustawy o ustalaniu nauczycieli powszechnych. Przyjęta nowela wydłużyła termin egzaminowania ponad 23 tysięcy nauczycieli z niewystarczającymi kwalifikacjami do pełnienia roli nauczyciela państwowego. Ten krok pozwolił także na zwiększenie wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej w Polsce.

Do końca kadencji I Senatu Rzeczypospolitej Polskiej Stanisław Kalinowski aktywnie działał w parlamencie, poruszając tematy trudne i często niewygodne dla ówczesnej władzy. Gdy w 1927 r. zakończyła się kadencja, profesor Kalinowski zdecydował się kandydować do Sejmu z list państwowych. W 1928 r., niedługo po zaprzysiężeniu, został wybrany na przewodniczącego sejmowej Komisji Oświatowej i tam wykonywał swoją główną pracę jako parlamentarzysta. Podczas krótkiej kadencji Sejmu (1928–1930) na forum izby zabrał głos trzykrotnie (na 15. 16. i 74. posiedzeniu Sejmu). Skupiał się na problemie wydatkowania pieniędzy w państwie. Gdy budżet Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego zmalał przez inflację z 17% do 15%, poseł Kalinowski pod-

¹² Senat RP I kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 53. posiedzenia Senatu, 11.04.1924, łam 26-30.

¹³ Senat RP I kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 66. posiedzenia Senatu, 23.07.1924, łam 58-68.

¹⁴ Senat RP I kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 121. posiedzenia Senatu, 22.12.1925, łam 21-24.

kreślał, że liczba wynajmowanych przez państwo placówek znacznie się zmniejszyła, w szkołach są ogromne różnice programowe, a coraz więcej dzieci rezygnuje z nauki ze względu na dodatkowe koszty¹⁵. Jako poseł podejmował również temat podziału budżetu oświaty i wyznań religijnych, argumentując to brakiem powiązań między tymi dwiema dziedzinami.

Stanisław Kalinowski, pełniąc funkcję parlamentarzysty w latach 1922–1927 (Senat RP) oraz 1928–1930 (Sejm RP), miał znaczący wpływ na poprawę systemu oświaty w Polsce. Jako senator, a następnie poseł, w swoich wystąpieniach podkreślał rangę niedocenianej i niedofinansowanej polskiej nauki, wzywając rząd do zwiększania budżetu na szkolnictwo. Efektem walki Stanisława Kalinowskiego o wykształcenie polskiej młodzieży był wkład w zmniejszenie poziomu analfabetyzmu, upowszechnienie i ujednoczenie państwowego szkolnictwa oraz rozwój badań w różnych dziedzinach nauki.

S t r e s z c z e n i e

Głównym celem artykułu było poznanie i ukazanie działalności parlamentarnej Stanisława Kalinowskiego oraz jego wpływu na zmiany prawne w odradzającej się po wojnie Polsce. Profesor Kalinowski, jako przedstawiciel oświaty oraz parlamentarzysta, w swoich wystąpieniach podejmował tematy związane m.in. z organizacją nauki w szkołach oraz jej finansowania. Dzięki analizie stenogramów zapisywanych w trakcie posiedzeń Senatu oraz Sejmu z dwudziestolecia międzywojennego, zostały przytoczone wydarzenia, które miały bezpośredni wpływ na przemiany w polskim systemie edukacji oraz międzynarodową współpracę naukową.

Słowa kluczowe: Stanisław Kalinowski, działalność parlamentarna, dwudziestolecie międzywojenne, system edukacji, edukacja w II RP, nauka w II RP, społeczeństwo.

S u m m a r y

The main goal of the article was to learn and present the parliamentary activities of Stanisław Kalinowski and his influence on legal changes in Poland, which was reborn after the war. Professor Kalinowski, as a representative of education and a parliamentarian, discussed topics in his speeches, including: the organization of education in schools and its financing. Thanks to the analysis of transcripts recorded during the meetings of the Senate and the Sejm from the interwar period, events were cited that had a direct impact on changes in the Polish education system and international scientific cooperation.

Keywords: Stanisław Kalinowski, parliamentary activity, interwar period, education system, education in the Second Polish Republic, science in the Second Polish Republic, society.

¹⁵ Sejm RP II kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 74. posiedzenia Sejmu, 6.02.1930, łam 102.